

ОЛЕНА ОТИЧ
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНО-МИСТЕЦЬКА МАЙСТЕРНЯ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Реформування вітчизняної професійно-педагогічної освіти на засадах гуманізації та забезпечення її випереджувального розвитку актуалізує значення творчої індивідуальності майбутнього педагога професійної школи й зумовлює необхідність перетворення його професійної підготовки на систему розвитку в нього цієї сутнісної інтегративної якості.

Означена система є цілісною динамічною множиною елементів, що знаходяться між собою у ієрархічних зв'язках та взаємозалежності й підпорядковуються меті розвитку творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів. Кожен елемент її організаційної структури виконує відповідну функцію, відображену у структурно-функціональній моделі цієї системи¹.

Впровадження останньої до професійної підготовки майбутніх педагогів ПТНЗ набуває ефективності на основі застосування креативної технології розвитку в них творчої індивідуальності засобами мистецтва. В основу її змісту покладено блок дисциплін педагогічної майстерності, взаємопов'язаних між собою та насичених мистецькими й мистецтвознавчими елементами. Він охоплює базовий навчальний курс „Основи педагогічної майстерності”, елективний спецкурс „Педагогіка мистецтва” та варіативний елективний спецпрактикум „Творчі педагогічно-мистецькі майстерні”.

Необхідність введення спецпрактикуму до змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання після опанування ними спецкурсу „Педагогіка мистецтва” зумовлюється тим, що

¹ Отич О.М. *Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія* / О.М. Отич; [за наук. ред. І.А. Зязюна]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 604-608.

при вивченні спецкурсу основна увага приділяється теоретичним питанням (адже складні теоретичні відомості стосовно методологічних, теоретичних та методичних засад педагогіки мистецтва вимагають ґрунтовного опрацювання під час лекційних занять), а на заняттях творчих майстерень студенти мають більше можливостей залучитися до практичної діяльності з розвитку якостей і властивостей їхньої творчої індивідуальності засобами мистецтва.

При створенні майстерень ми виходили з ідеї Я.-А. Коменського, що „око хоче бачити, уха – чути, руки – торкатися, перетворювати предмети”². Тому розробка навчальних планів і програм цього варіативного спецпрактикуму ґрунтувалась на результатах діагностики провідної репрезентативної системи студентів, згідно з якою було утворено три творчі педагогічно-мистецькі майстерні: педагогічно-музичну, педагогічно-художню й театральнo-хореографічну творчі педагогічні майстерні. Вони розроблені відповідно до предметно-інтегративної моделі навчання, в якій зміст навчально-виховної роботи об’єднується навколо домінантного різновиду мистецтва, що підпорядковує своїй художньо-образній системі усі форми й методи творчої навчальної діяльності студентів і забезпечує основу для контекстного опанування ними майбутньої професії.

Спецпрактикум „Творчі педагогічно-мистецькі майстерні” вивчається у VIII семестрі. Він базується на теоретичних знаннях і практичних уміннях, отриманих студентами в ході попередніх етапів професійно-педагогічної підготовки.

Майстерні мають практико-орієнтований творчо-розвивальний характер і передбачають неперервну зміну творчих видів педагогічно-мистецької діяльності, відповідно до мети виконуваних студентами творчих завдань і специфіки домінантного різновиду мистецтва.

Спецпрактикум охоплює 32 години (12 практичних і 20 лабораторних занять) і спрямовується на розвиток якостей і властивостей творчої індивідуальності студентів спеціальності „Професійна освіта (за профілем)”, відповідно до її концептуальної моделі та типології творчої індивідуальності студентів, розробленої за їхньою провідною репрезентативною системою.

Метою спецпрактикуму є розвиток професійно-педагогічної майстерності та творчої індивідуальності майбутніх педагогів професійного навчання засобами домінантного різновиду мистецтва.

Введення його до змісту творчих педагогічно-мистецьких майстерень спрямоване на актуалізацію життєвого й творчого досвіду студентів й формування в них на цій основі нового знання. Місія викладача у зв’язку з цим полягає в тому, щоб „по-акторськи, витончено торкнутися їхньої

² Коменский Я.А., Локк Дж., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. *Педагогическое наследие: сборник / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский.* – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.

пам'яті, викликати відповідну реакцію, коли не виплеснутися вже неможливо" (Ю.П. Азаров)³. В основі такого дотику – вмикання асоціативного мислення. При цьому використовуються найрізноманітніші прийоми – „від багатогранного образу й динамічного сюжету, що викликає емоцію через інтелект і навпаки, – до всепроникливого ліризму, здатного зачепити, скажімо ... рядками Блока, „приспані життям струни””⁴.

Завдання спецпрактикуму полягають:

- у залученні студентів до творчої педагогічно-мистецької діяльності з метою розвитку в них творчих педагогічних якостей, здібностей та властивостей;
- в оволодінні ними прийомами зовнішньої й внутрішньої педагогічної техніки, розвитку їхнього педагогічного артистизму;
- у створенні умов для самопрояву творчої індивідуальності студентів у суб'єктивно близькому для них виді творчої педагогічно-мистецької діяльності, відповідній до типу їхньої творчої індивідуальності;
- у розширенні їхнього досвіду творчої професійно-педагогічної діяльності засобами мистецтва.

Викладання спецпрактикуму ґрунтується на *принципах*: естетизації, краси педагогічної дії; свободи творчого самовияву студентів; створення ситуацій успіху; педагогічної підтримки; зв'язку з майбутньою професійно-педагогічною діяльністю; культуровідповідності, гуманістичної і творчої спрямованості, методичної доцільності й дотримання міри в застосуванні мистецтва; встановлення інтер-, між- та мета-предметних зв'язків тощо.

Програмою курсу передбачено перехід до креативних технологій навчання, побудованих на засадах інтегративного, індивідуально-особистісного та етнокультурологічного підходів.

У процесі вивчення спецкурсу студенти мають засвоїти такі *вміння*:

- розробляти та виконувати творчі вправи на основі домінантного різновиду мистецтва, що спрямовуються на розвиток певних якостей і властивостей їхньої творчої індивідуальності;
- вільно й природно виявляти свій творчий потенціал в обраному виді творчої педагогічно-мистецької діяльності;
- надавати емоційну підтримку іншим учасникам творчої педагогічно-мистецької майстерні у ході спільної мистецько-творчої діяльності та виконання індивідуальних творчих мистецьких проєктів;
- реалізовувати індивідуальну програму сходження до власної творчої індивідуальності за допомогою мистецтва, фіксуючи найважливіші етапи і події з її виконання у щоденнику творчого професійного зростання.

³ Азаров Ю.П. *Дорогу талантам!* / Юрій Азаров, Людмила Азарова. – М.: Русскій міръ, 2005. – 552 с.

⁴ Ильин Е.Н. *Давайте соберёмся* / Е.Н. Ильин, С.В. Мертенс. – М., 1996. – С. 8.

Критеріями оцінки рівня засвоєння матеріалу спецпрактикуму виступають сформовані суб'єктні та інтегральні властивості творчої індивідуальності майбутніх педагогів професійного навчання (позитивна Я-концепція, здатність до адекватної самооцінки, самобутність, самоактуалізований творчий потенціал, сформований індивідуальний стиль діяльності тощо), а також їхні уміння виконувати творчу педагогічну діяльність засобами певного різновиду мистецтва.

Тематичний план варіативного елективного спецпрактикуму „Творчі педагогічно-мистецькі майстерні” розроблений у трьох варіантах, відповідно до визначених домінантних видів мистецтва. Кожен з них охоплює по 13 тем практичних і лабораторних занять творчого характеру, логічно пов'язаних між собою та з темами спецкурсу „Педагогіка мистецтва”.

Зміст майстерень розроблено на основі єдиного підходу до його структурування, незалежно від обраного виду мистецтва. Відрізняються вони лише за видами творчої педагогічно-мистецької діяльності. Тому теми майстерень нерідко перегукуються між собою й передбачають здійснення спільних творчих педагогічно-мистецьких проєктів, що ґрунтуються на засадах інтеграції мистецтв.

У ході викладання спецпрактикуму використовуються переважно нетрадиційні інтерактивні форми й методи проведення занять: тренінги особистісного зростання, педагогічні творчі мистецькі завдання, творчі педагогічно-мистецькі проєкти; створення сценаріїв та постановка п'єс педагогічного змісту; виступи в якості театрального критика, написання педагогічних есе, підготовка та організація виставок студентських художніх творів, концертів, спектаклів та ін.

Основними *методами*, застосовуваними у процесі викладання спецпрактикуму, є: порівняльний аналіз творчих індивідуальностей героїв мистецьких творів з метою виявлення відмінностей їх проявів; інсценізація уривків з цих творів з обміном ролями; розв'язання педагогічних ситуацій, зображених у творах, їх художньо-педагогічний аналіз, простеження біографій героїв художніх творів, домислювання можливих поворотів їхніх доль після закінчення авторського сюжету, продовження сюжетної лінії та вигадкування логічних завершень „оновлених” творів з урахуванням індивідуальності героїв; педагогічна імпровізація (вербальна, музична, ритмічна тощо), педагогічне інтонування; тематичний підбір творів мистецтва до проведення студентами навчальних занять та позанавчальних культурно-мистецьких заходів; „розкодування педагогічного смислу” мистецького афоризму або влучних ідей видатних педагогів, філософів, митців щодо педагогічного, творчого та професіоналізуючого впливу мистецтва; самоаналіз, інтроспекція, ведення щоденників професійного і творчого зростання тощо.

З метою розвитку й гармонізації різних типів сприймання студентам пропонується виконати вправи „Сенсорна гострота”, „Намалюй мелодію”, „Оживи картину тощо”. Для розвитку образного асоціативного мислення, виразного мовлення, відчуття стилю – складати та виразно читати лінгвістичні казочки, „цифрові” вірші. Вдосконалення емоційної пам’яті, образної уяви й фантазії відбувається на основі виконання творчих вправ на матеріалі обраного кожним з них виду мистецтва. Для розвитку індивідуально-психологічних, особистісних та професійних якостей застосовуються вправи театральної педагогіки. З метою підвищення самостійності студентів, набуття ними суб’єктності, актуалізації їх творчого потенціалу та розвитку їхнього індивідуального стилю професійної діяльності вони залучаються до педагогічної драматизації проблемних ситуацій, їх педагогічної інтерпретації, педагогічних роздумів над пошуком шляхів їх оптимального розв’язання, педагогічної імпровізації в ході вирішення цих ситуацій, дебатів щодо доведення оптимальності способів і засобів розв’язання педагогічних проблем.

Усі завдання виконуються на основі застосування індивідуально-диференційованого підходу, за якого майбутній педагог професійного навчання сам обирає вид творчої педагогічно-мистецької діяльності та форму самореалізації в ній, найбільш відповідну його творчій індивідуальності, інтересам і бажанням.

Зміст та організаційні форми проведення занять значною мірою зумовлюються домінантним видом мистецтва та рівнем художньо-творчого розвитку студентів.

Зокрема, на заняттях *творчої педагогічно-художньої майстерні* активно використовуються такі форми роботи, як: зосереджене розглядання однієї й тієї ж самої картини на кожному занятті з фіксацією у щоденнику нових відкриттів щодо її змісту та педагогічної інтерпретації сюжету; малювання музики, настрою, внутрішнього стану іншої людини; створення замальовок або ліплення з пластиліну фігур, в яких розкривається характер іншої людини, її визначальна особливість; малювання дружніх шаржів, карикатур, ілюстрацій до художніх творів педагогічного змісту тощо.

На заняттях *творчої педагогічно-музичної майстерні* застосовуються такі форми роботи як джем-сейшн, ритмічна чи інтонаційна колективна імпровізація, гра на „немузичних” інструментах (наприклад, на дерев’яних брусах різних порід, склянках з водою, бляшанках тощо); добір музики чи пісні, що найкраще характеризує особливості певної людини, відстеження руху та боротьби тем у музично-симфонічному творі, створення лейтмотивів, що відображають індивідуальність конкретної людини, поєднання кількох лейтмотивів у музичному творі (поліфонічне, гомофонно-гармонічне, канон, остінато) тощо.

На заняттях *творчої педагогічної театрально-хореографічної майстерні* використовуються педагогічна драматизація, інсценування уривків з літературних творів з подальшим їх аналізом, „оживлення” картин і скульптур, візуалізація музики у вільному хореографічному русі; складання сценаріїв та постановка педагогічних п’єс різного характеру; педагогічний роздум та педагогічна інтерпретація, монолог від особи героя твору, портрету видатного педагога, що висить в кабінеті на стіні тощо.

Усі завдання виконуються на основі вільного вибору студентом виду мистецтва, змісту завдання та форми його виконання. Оскільки творчі педагогічно-мистецькі майстерні мають елективний характер, то усі студенти відвідують їх з власного бажання, інтересу. Тому вони активно включаються до різних видів педагогічно-мистецької діяльності, вільно виявляють свою творчу індивідуальність у той спосіб, який вони вважають найкращим і який приносить їм естетичне задоволення.

Таким чином, у невимушеній, творчій, вільній, психологічно комфортній атмосфері постійного творчого пошуку й відкриттів вони більш ефективно розвивають усі сутнісні риси своєї творчої індивідуальності й досягають більш високого рівня педагогічної майстерності. Надання у цьому процесі переваги емоційній оцінці перед бальною звільняє студентів від побоювання стосовно отримання низького балу й надихає їх на досягнення такого результату, який буде помічений і оцінений усіма, і який буде відрізнятися від інших своєю нестандартністю, оригінальністю й творчістю.

Проведення заліку наприкінці вивчення спецпрактикуму відбувається у формі творчого конкурсу, кожний учасник якого має захистити свій творчий педагогічно-мистецький проект, що репрезентує його творчу індивідуальність як педагога професійної школи.

Результатом опанування студентами спецпрактикуму „Творчі педагогічно-мистецькі майстерні” стає вільне оволодіння ними виразними засобами мистецтва з метою самопрезентації, підкреслення, самоактуалізації та саморозвитку власної творчої індивідуальності, а головне – формування в них стійкої спрямованості на творчу самореалізацію у професійно-педагогічній діяльності засобами мистецтва. Адже діяльність, яка приносить естетичну насолоду, є завжди бажаною, радісною та найбільш ефективною.

Узагальнення викладеного у статті дозволяє стверджувати про ефективність використання творчих педагогічно-мистецьких майстерень у розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів професійної школи, що зумовлюється їхнім великим інтересом до такої форми організації навчальної діяльності й бажанням залучитися до неї. Тому впровадження майстерень до змісту професійної підготовки студентів професійно-педагогічних навчальних закладів є перспективним напрямом

її оновлення та вдосконалення на гуманістичних, культурологічних, творчих засадах.

Олена Отич

ПЕДАГОГІЧНО-МИСТЕЦЬКА МАЙСТЕРНЯ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Резюме

У статті обґрунтовано зміст, структуру, принципи, форми і методи викладання спецпрактикуму „Творчі педагогічно-мистецькі майстерні”. Розкрито його значення та місце у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання. Доведено ефективність впровадження творчих педагогічно-мистецьких майстерень до змісту професійно-педагогічної підготовки студентів спеціальності „Професійна освіта (за профілем)”.

Ключові слова: творчі педагогічно-мистецькі майстерні; розвиток творчої індивідуальності; педагог професійного навчання; професійно-педагогічна підготовка; студенти професійно-педагогічних навчальних закладів.

Olena Otycz

ROLA PRACOWNI PEDAGOGICZNO-ARTYSTYCZNEJ W ROZWOJU TWÓRCZEJ INDYWIDUALNOŚCI PRZYSZŁEGO PEDAGOGA KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO

Streszczenie

W artykule omówiono treść, strukturę, zasady, formy i metody realizowania specjalistycznej praktyki „Twórcze pedagogiczno-artystyczne pracownie”. Wyjaśniono jej znaczenie i miejsce w systemie rozwoju twórczej indywidualności przyszłego pedagoga kształcenia zawodowego. Udowodniono skuteczność wdrożenia twórczych pedagogiczno-artystycznych pracowni do przygotowania studentów specjalności „Edukacja zawodowa”.

Słowa kluczowe: twórcze pedagogiczno-artystyczne pracownie; rozwój twórczej osobowości; pedagog kształcenia zawodowego; praktyka pedagogiczna; studenci edukacji zawodowej.

Olena Otych

**PEDAGOGICAL-ARTISTIC WORKSHOP IN SYSTEM OF DEVELOPMENT
OF CREATIVE INDIVIDUALITY OF FUTURE TEACHER
OF PROFESSIONAL TRAINING**

Summary

In the article grounded maintenance, structure, principles, forms and methods of teaching of special practicum „Creative pedagogical-artistic workshops”. Its value and place is exposed in the system of development of creative individuality of future teacher of professional training. Efficiency of introduction of creative is well-proven pedagogical artistic workshops to maintenance professionally pedagogical preparations of students of speciality „Trade education (on a type)”.

Key words: creative pedagogical-artistic workshops; development of creative individuality; teacher of professional training; professionally pedagogical preparation; students professionally- pedagogical educational establishments.